

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2026.26.3.55-63>

The Role of Empathy in Shaping Pedagogical Approaches Toward Neurodivergent Students

Rola empatii w kształtowaniu podejść dydaktycznych wobec uczniów neuroróżnorodnych

Aleksandra Słonka

Abstract

The article analyzes the significance of empathy in the process of educating and supporting neurodivergent students, including individuals with autism spectrum disorder (ASD), ADHD, and other neurodevelopmental challenges. Contemporary inclusive pedagogy increasingly emphasizes the need to shift perspectives—from a didactic model focused on the “normalization” of students to an approach centered on empathetic support and the adaptation of the educational environment. Theoretical background on the concept of neurodiversity, the role of empathy in teachers’ work, and practical educational strategies are discussed. A literature review and a case study analysis were applied. The findings indicate that empathy constitutes the foundation of ethical and effective education.

Keywords: Empathy. Neurodiversity. Inclusive education. Autism spectrum disorder (ASD). ADHD. Pedagogy. Case study.

Wprowadzenie

W ostatnich latach zauważa się wzrost liczby uczniów z diagnozami neurorozwojowymi w szkołach, co stawia przed edukacją wyzwanie dostosowania metod pracy i stylów nauczania. Zmieniające się realia społeczno-kulturowe oraz większa świadomość diagnostyczna sprawiają, że różnorodność neurologiczna staje się coraz bardziej widoczna w klasach szkolnych (UNESCO, 2020). W tym kontekście tradycyjne podejście oparte na standaryzacji i jednolitych wymaganiach okazuje się niewystarczające.

Empatia jawi się jako jedna z kluczowych kompetencji współczesnego nauczyciela, warunkująca możliwość budowania środowiska sprzyjającego uczeniu się i rozwojowi wszystkich uczniów (Tomlinson, 2021). Jest ona fundamentem pedagogiki inkluzyjnej, która zakłada, że szkoła powinna być miejscem otwartym na każdego, niezależnie od jego specyficznych potrzeb czy odmienności w funkcjonowaniu. Wyzwania związane z edukacją neuroróżnorodnych uczniów wymagają więc od nauczyciela nie tylko wiedzy merytorycznej, ale

także umiejętności interpersonalnych, cierpliwości i gotowości do refleksji nad własną praktyką dydaktyczną.

Dzięki empatii możliwe staje się dostrzeganie indywidualnych trudności i mocnych stron ucznia, a także tworzenie relacji opartych na zaufaniu, które sprzyjają motywacji i poczuciu bezpieczeństwa. W niniejszym artykule podjęto próbę analizy roli empatii w procesie kształtowania podejść dydaktycznych wobec uczniów neuroróżnorodnych oraz wskazano praktyczne rozwiązania wspierające ich edukację.

Neuroróżnorodność – definicja i współczesne rozumienie

Pojęcie neuroróżnorodności zostało wprowadzone przez Judy Singer w 1998 roku i od tego czasu stanowi ważną kategorię w dyskursie edukacyjnym oraz społecznym. Neuroróżnorodność zakłada, że różnice w funkcjonowaniu mózgu nie są anomaliasi, lecz naturalną częścią ludzkiej populacji, podobnie jak różnorodność kulturowa czy językowa (Armstrong, 2021). Obejmuje ona między innymi osoby z autyzmem, ADHD, dysleksją, dyskalkulią, zespołem Tourette’a czy innymi formami odmiennych sposobów przetwarzania informacji.

Współczesne podejście do neuroróżnorodności zakłada odejście od paradygmatu medycznego, który koncentrował się na diagnozowaniu i korygowaniu „deficytów”, na rzecz paradygmatu społecznego. Według tego ujęcia trudności edukacyjne i społeczne wynikają w dużej mierze z niedostosowania środowiska do potrzeb jednostki, a nie wyłącznie z jej ograniczeń (APA, 2021). Edukacja powinna zatem przyjmować perspektywę projektowania włączającego, umożliwiającego wszystkim uczniom pełne uczestnictwo w procesie uczenia się.

Istotnym elementem ruchu neuroróżnorodności jest także podkreślanie mocnych stron osób neuroatypowych. Badania pokazują, że wielu uczniów z ASD wyróżnia się zdolnościami analitycznymi, myśleniem systemowym, a uczniowie z ADHD mogą wykazywać się dużą kreatywnością i zdolnością szybkiego reagowania (Robertson & Ne’eman, 2020). Akcentowanie tych potencjałów sprzyja zmianie narracji z deficytowej na rozwojową.

W kontekście edukacji neuroróżnorodność wymaga nie tylko zmiany metod pracy, ale również zmiany postaw społecznych i świadomości nauczycieli, uczniów oraz rodziców. To podejście staje się fundamentem pedagogiki inkluzyjnej XXI wieku, w której różnorodność jest postrzegana jako wartość, a nie bariera.

Empatia w edukacji – komponent emocjonalny i poznawczy

Empatia w edukacji rozumiana jest jako zdolność nauczyciela do rozpoznawania, rozumienia i adekwatnego reagowania na emocje oraz potrzeby ucznia. Składa się z dwóch głównych komponentów: emocjonalnego i poznawczego. Komponent emocjonalny obejmuje współodczuwanie – umiejętność przeżywania emocji podobnych do tych, które odczuwa uczeń. Dzięki niemu nauczyciel może budować autentyczną relację opartą na zaufaniu i poczuciu

bezpieczeństwa. Badania wskazują, że uczniowie, którzy czują się rozumiani emocjonalnie, wykazują wyższy poziom motywacji wewnętrznej i lepsze wyniki w nauce (Immordino-Yang & Damasio, 2007). Komponent poznawczy natomiast wiąże się ze zdolnością przyjęcia perspektywy drugiej osoby – zrozumienia jej sposobu myślenia, interpretowania sytuacji i przeżywania doświadczeń. Dla nauczyciela oznacza to umiejętność dostrzeżenia indywidualnych stylów uczenia się, trudności wynikających z neuroróżnorodności oraz dostosowania metod dydaktycznych do specyficznych potrzeb ucznia (Decety & Cowell, 2018).

W praktyce edukacyjnej oba komponenty empatii wzajemnie się uzupełniają. Sama zdolność współodczuwania bez refleksyjnego zrozumienia mogłaby prowadzić do nadmiernego emocjonalnego obciążenia nauczyciela, natomiast chłodne zrozumienie bez emocjonalnego rezonansu może skutkować formalnym, a nie autentycznym podejściem do ucznia. Dlatego rozwój empatii wymaga równowagi między tymi aspektami oraz świadomej praktyki w pracy nauczyciela.

Rozwijanie empatii pedagogicznej jest możliwe poprzez szkolenia, superwizję oraz autorefleksję. Coraz częściej podkreśla się rolę tzw. *mindfulness* i treningu uważności, które pomagają nauczycielom regulować własne emocje i być bardziej obecnymi w relacjach z uczniami (Jennings, 2019). Dzięki temu empatia staje się nie tylko cechą osobowości, lecz także kompetencją możliwą do rozwinięcia i włączenia w praktykę dydaktyczną.

Studium przypadku: Kacper – między wycofaniem, a potencjałem

Kacper jest siedemnastoletnim uczniem szkoły branżowej, który wyróżnia się wysokim poziomem inteligencji i ciekawością poznawczą, jednak w codziennym funkcjonowaniu napotyka liczne trudności związane ze swoją neuroróżnorodnością. Chłopiec jest cichy, wycofany i rzadko zabiera głos w klasie. Choć potrafi logicznie i trafnie analizować omawiane zagadnienia, to jego potencjał pozostaje w dużej mierze niewykorzystany. Kacper nie należy do uczniów „sprawiających problemy”, co sprawia, że łatwo jest go przeoczyć w szkolnej rzeczywistości.

Największym wyzwaniem okazuje się dla niego język polski. Nauczycielka, która prowadzi ten przedmiot, skupia się na tradycyjnych formach oceniania i wymagań programowych, nie uwzględniając indywidualnych potrzeb ucznia. W konsekwencji Kacper traci motywację, a jego poczucie własnej wartości obniża się. Brak empatycznego podejścia ze strony nauczyciela – brak zrozumienia dla odmienności, brak prób nawiązania autentycznego kontaktu – skutkuje narastającym dystansem i poczuciem izolacji. Z rozmów z kolegami wynika, że uczeń postrzegany jest jako „zamknięty w sobie”, co utrudnia mu budowanie relacji rówieśniczych.

W życiu rodzinnym sytuacja Kacpra również nie sprzyja rozwojowi. Relacje z rodzicami są powierzchowne, a wsparcie emocjonalne ograniczone. Wydaje się, że brak jasnego przekazu akceptacji ze strony najbliższych dodatkowo

osłabia jego poczucie bezpieczeństwa. W takim kontekście szkoła mogłaby pełnić rolę kompensacyjną – miejsca, gdzie uczeń doświadcza zrozumienia i wsparcia. Niestety, brak empatii ze strony części kadry pedagogicznej sprawia, że Kacper nie odnajduje w szkole przestrzeni, w której mógłby w pełni rozwinąć swój potencjał.

Obserwacja jego funkcjonowania pokazuje jednak, że odpowiednie warunki mogą diametralnie zmienić jego aktywność. W sytuacjach, gdy nauczyciel lub rówieśnik okazuje mu uwagę, cierpliwość i szacunek, Kacper otwiera się i potrafi angażować w dyskusję. Jego wypowiedzi są rzeczowe, pogłębione i nierzadko wykraczają poza program nauczania. To pokazuje, że barierą w jego edukacji nie jest brak zdolności, lecz brak empatycznego podejścia i dostosowania środowiska edukacyjnego do jego potrzeb.

Studium przypadku Kacpra dobrze ilustruje szerszy problem edukacji uczniów neuroróżnorodnych. Brak empatii prowadzi do marginalizacji, natomiast empatyczne wsparcie pozwala im rozwinąć skrzydła. Z perspektywy pedagogiki inkluzyjnej (Florian & Black-Hawkins, 2011) kluczowe jest nie „dostosowywanie ucznia do szkoły”, lecz zmiana szkoły tak, aby każdy uczeń – niezależnie od swoich predyspozycji – mógł w niej odnaleźć swoje miejsce. Przykład Kacpra potwierdza, że indywidualizacja nauczania, cierpliwość oraz otwartość na emocje ucznia mogą stanowić warunek uruchomienia jego potencjału. Analizując przypadek Kacpra w świetle teorii pedagogicznych, można wskazać kilka kluczowych elementów:

1. **Teoria relacyjna (Juul, 2019)** – brak autentycznej, empatycznej relacji z nauczycielką ograniczał możliwości Kacpra. W ujęciu Juula nauczyciel powinien pełnić rolę przewodnika i partnera w dialogu, a nie jedynie kontrolera zachowań.
2. **Teoria autodeterminacji (Deci & Ryan, 2017)** – Kacper doświadczał niskiego poziomu spełnienia podstawowych potrzeb psychologicznych: autonomii, kompetencji i relacji. Brak wsparcia ze strony nauczyciela obniżał jego motywację wewnętrzną, podczas gdy korepetycje umożliwiły zaspokojenie tych potrzeb i wydobyć jego potencjału.
3. **Pedagogika oparta na mocnych stronach (Armstrong, 2021)** – dopiero w indywidualnym kontakcie możliwe było dostrzeżenie zdolności Kacpra i wykorzystanie ich jako punktu wyjścia w nauce. W klasie dominowała narracja deficytowa, koncentrująca się na problemach i niedostosowaniu.
4. **Model UDL (CAST, 2018)** – sytuacja Kacpra pokazuje, że lekcje nie były projektowane w sposób uniwersalny i elastyczny. Brak różnorodnych form przedstawiania treści i sposobów ekspresji ograniczał jego możliwości pokazania wiedzy.
5. **Model UDL (CAST, 2018)** – sytuacja Kacpra pokazuje, że lekcje nie były projektowane w sposób uniwersalny i elastyczny. Brak różnorodnych form przedstawiania treści i sposobów ekspresji ograniczał jego możliwości pokazania wiedzy.

Przedstawione w Tabeli nr 1 zestawienie pokazuje, że empatia w praktyce szkolnej nie jest jedynie postawą deklaratywną, lecz przekłada się na konkretne działania dydaktyczne i wychowawcze. Strategie takie jak indywidualizacja wymagań, pozytywne wzmacnianie czy aktywne słuchanie nie wymagają dodatkowych zasobów materialnych, a jedynie zmiany perspektywy nauczyciela. Ich wdrożenie pozwala uczniowi poczuć się zauważonym i akceptowanym, co w przypadku osób neuroróżnorodnych, takich jak Kacper, staje się warunkiem koniecznym do pełnego uczestnictwa w procesie edukacyjnym. Empatia zatem nie tylko wspiera rozwój emocjonalny i społeczny, ale również realnie podnosi skuteczność procesu nauczania.

Tabela nr 1

Obszar trudności	Opis problemu	Strategie empatycznego wsparcia
Motywacja do nauki	Brak zaangażowania, szczególnie na lekcjach języka polskiego, poczucie bezradności wobec wymagań nauczyciela	- Indywidualizacja wymagań edukacyjnych - Docenianie wysiłku, a nie tylko efektu - Udzielanie pozytywnej informacji zwrotnej - Włączanie zainteresowań ucznia do zajęć
Relacje z nauczycielem	Brak empatycznego podejścia, chłód emocjonalny, brak wsparcia w trudnościach	- Okazywanie cierpliwości i akceptacji - Nawiązywanie indywidualnego kontaktu z uczniem - Używanie języka wspierającego, a nie oceniającego - Uwzględnianie perspektywy ucznia w procesie nauczania
Relacje rówieśnicze	Wycofanie, trudności w nawiązywaniu kontaktów, brak inicjatywy społecznej	- Tworzenie sytuacji sprzyjających współpracy w małych grupach - Zachęcanie do pracy w parach z uczniami wspierającymi - Rozwijanie umiejętności społecznych poprzez gry i symulacje
Funkcjonowanie emocjonalne	Poczucie izolacji, obniżona samoocena, niepewność w wyrażaniu siebie	- Aktywne słuchanie i akceptacja emocji - Ćwiczenia wzmacniające poczucie własnej wartości - Zastosowanie elementów tutoringu rówieśniczego - Angażowanie w aktywności twórcze (pisanie, sztuka, muzyka)
Wsparcie rodzinne	Ograniczone wsparcie emocjonalne ze strony rodziców, brak otwartej komunikacji	- Współpraca szkoły z rodziną - Edukacja rodziców w zakresie neuroróżnorodności - Zachęcanie rodziców do wzmacniania pozytywnej komunikacji - Organizacja spotkań konsultacyjnych z pedagogiem/psychologiem

Źródło: opracowanie własne

Przypadek Kacpra potwierdza, że trudności edukacyjne uczniów neuro różnorodnych często wynikają bardziej z barier środowiskowych niż z ograniczeń jednostki. Empatyczne podejście nauczyciela, wzbogacone o strategie inkluzyjne, mogłoby w znacznym stopniu zmienić jego doświadczenie edukacyjne. Jest to przykład potwierdzający znaczenie przejścia od pedagogiki deficytów do pedagogiki potencjału.

Nowe podejścia pedagogiczne wobec ucznia neuroatypowego

Pedagogika w duchu neuro różnorodności odchodzi od modelu deficytowego na rzecz podejścia relacyjnego i zindywidualizowanego. Kluczową rolę odgrywa tutaj koncepcja *Universal Design for Learning* (UDL), opracowana przez organizację CAST, która zakłada projektowanie środowiska edukacyjnego tak, aby było ono dostępne dla wszystkich uczniów niezależnie od ich stylów uczenia się czy ograniczeń (CAST, 2018). UDL opiera się na trzech zasadach: wielorakich sposobach angażowania uczniów, wielorakich sposobach reprezentacji treści oraz wielorakich sposobach wyrażania wiedzy. Badania pokazują, że zastosowanie UDL sprzyja poprawie wyników uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a jednocześnie podnosi jakość nauczania dla całej grupy (Al-Azawei, Serenelli & Lundqvist, 2016).

Kolejnym podejściem jest edukacja oparta na mocnych stronach (*strength-based education*), którą propaguje m.in. Thomas Armstrong. Podkreśla ona znaczenie dostrzegania i rozwijania talentów ucznia zamiast koncentrowania się na deficytach (Armstrong, 2021). W badaniach wykazano, że strategie oparte na mocnych stronach zwiększają samoocenę i poczucie kompetencji uczniów z ASD i ADHD, co pozytywnie wpływa na ich zaangażowanie w naukę (Climie & Mastoras, 2019).

Ważną rolę odgrywają również modele relacyjne, w których akcentuje się wagę autentycznej relacji nauczyciel–uczeń. Juul (2019) wskazuje, że to właśnie jakość relacji, a nie wyłącznie stosowane metody dydaktyczne, decyduje o efektywności nauczania. W badaniach nad edukacją inkluzyjną podkreśla się, że uczniowie neuro różnorodni funkcjonują lepiej w środowiskach, gdzie nauczyciel buduje relację opartą na zaufaniu, dialogu i empatii (Florian & Black-Hawkins, 2011).

Nowe podejścia pedagogiczne obejmują również wykorzystanie technologii wspierających uczenie się, takich jak aplikacje rozwijające funkcje wykonawcze czy narzędzia do personalizacji procesu edukacyjnego. Badania wskazują, że technologie te mogą być szczególnie skuteczne, jeśli są wdrażane w ramach całościowej strategii dydaktycznej opartej na empatii i zrozumieniu (Holmes & Porayska-Pomsta, 2020).

Podsumowując, współczesne podejścia do pracy z uczniami neuroatypowymi wskazują na konieczność integracji wielu strategii: relacyjnych, opartych na mocnych stronach, projektowania uniwersalnego oraz wykorzystania

nowych technologii. Wszystkie one opierają się na fundamencie empatii nauczyciela i jego gotowości do dostrzegania potencjału każdego ucznia.

Implikacje praktyczne

Analiza znaczenia empatii w pracy z uczniami neuro różnorodnymi prowadzi do wniosku, że konieczne jest wprowadzenie rozwiązań systemowych, instytucjonalnych i dydaktycznych, które będą sprzyjać budowaniu edukacji opartej na zrozumieniu i akceptacji.

Po pierwsze, należy zwrócić uwagę na **kształcenie i doskonalenie zawodowe nauczycieli**. Empatia powinna być traktowana nie jako cecha indywidualna, ale jako kompetencja, którą można rozwijać. Programy kształcenia pedagogów powinny obejmować szkolenia z zakresu komunikacji empatycznej, pracy z emocjami uczniów oraz strategii wspierania osób neuro różnorodnych. Włączenie modułów dotyczących neuro różnorodności do studiów pedagogicznych mogłoby w istotny sposób poprawić jakość przyszłej edukacji.

Po drugie, implikacje praktyczne dotyczą również **organizacji środowiska szkolnego**. Konieczne jest tworzenie przestrzeni sprzyjających inkluzji: mniejsze klasy, bardziej elastyczne metody oceniania, stosowanie elementów projektowania uniwersalnego (UDL), a także rozwijanie współpracy interdyscyplinarnej pomiędzy nauczycielami, pedagogami specjalnymi i psychologami. W praktyce oznacza to odejście od sztywnej standaryzacji i otwartość na różne sposoby uczenia się.

Po trzecie, empatia w edukacji powinna obejmować **relacje z rodzicami i środowiskiem lokalnym**. Szkoła jako instytucja, powinna być miejscem dialogu z rodzinami uczniów neuro różnorodnych, a nie jedynie oceniania i przekazywania informacji o trudnościach. Spotkania warsztatowe, konsultacje oraz wspólne działania integracyjne mogą budować kulturę zaufania i współodpowiedzialności za rozwój ucznia.

Po czwarte, praktyczne znaczenie ma również **wprowadzenie narzędzi wspierających rozwój empatii wśród uczniów**. Programy profilaktyczne, warsztaty integracyjne, praca metodą projektów czy tutoring rówieśniczy mogą rozwijać u dzieci i młodzieży postawy otwartości wobec odmienności. W ten sposób szkoła kształtuje nie tylko wiedzę, ale także kompetencje społeczne potrzebne w dorosłym życiu.

Wreszcie, implikacją praktyczną wynikającą z analizy przypadku Kacpra jest **konieczność indywidualizacji** pracy dydaktycznej i wychowawczej. Wrażliwość nauczyciela na emocje i potrzeby ucznia może być kluczem do odblokowania jego potencjału intelektualnego i społecznego. Empatyczne podejście nie wymaga radykalnej zmiany programu nauczania, lecz zmiany spojrzenia – od „realizacji podstawy programowej” ku autentycznemu towarzyszeniu dziecku w jego drodze rozwojowej.

Podsumowanie

Empatia stanowi fundament nowoczesnej edukacji inkluzyjnej. Przykład Kacpra ukazuje, że zmiana perspektywy nauczyciela może ujawnić potencjał ucznia i przełamać bariery w uczeniu się. Wspieranie uczniów neuroatypowych jest nie tylko wyzwaniem dydaktycznym, ale również sprawdzianem dojrzałości systemu edukacji. Empatia okazuje się nie tylko kompetencją wspierającą proces dydaktyczny, lecz także fundamentem budowania szkoły włączającej, otwartej na neuro różnorodność i indywidualność każdego ucznia. Jak wskazują badania (Immordino-Yang & Damasio, 2007; Jennings, 2019), zdolność nauczyciela do rozumienia emocji i perspektywy dziecka sprzyja motywacji wewnętrznej i podnosi jakość uczenia się. Przedstawione analizy teoretyczne, a także przykład Kacpra, pokazują, że brak empatii i sztywne trzymanie się tradycyjnych schematów dydaktycznych prowadzi do marginalizacji ucznia, podczas gdy otwartość, refleksyjność i indywidualizacja stwarzają warunki do rozwoju potencjału.

Pedagogika oparta na empatii łączy w sobie elementy koncepcji neuro różnorodności (Armstrong, 2021), teorii autodeterminacji (Deci & Ryan, 2017) oraz modeli projektowania uniwersalnego UDL (CAST, 2018). Wspólnym mianownikiem tych podejść jest przekonanie, że trudności w edukacji nie są jedynie rezultatem ograniczeń jednostki, lecz przede wszystkim skutkiem niedostosowania środowiska szkolnego. Nauczyciel wyposażony w kompetencje empatyczne potrafi te bariery minimalizować, tworząc przestrzeń, w której różnorodność staje się zasobem, a nie przeszkodą.

Refleksja nad rolą empatii prowadzi również do wniosku, że jest ona kategorią etyczną – świadectwem dojrzałości systemu edukacyjnego i gotowości szkoły do uznania prawa każdego ucznia do akceptacji i podmiotowego traktowania (Florian & Black-Hawkins, 2011). Jak trafnie zauważa Jesper Juul (2019), to nie metody dydaktyczne, ale jakość relacji nauczyciela z uczniem decyduje o sukcesie edukacyjnym.

Podsumowując, można stwierdzić, że empatia w edukacji neuro różnorodnych uczniów nie jest dodatkiem, lecz warunkiem koniecznym skutecznego kształcenia. Jest ona nie tylko narzędziem pedagogicznym, ale także postawą życiową, dzięki której szkoła może stać się miejscem autentycznego spotkania, zrozumienia i rozwoju. W tym sensie empatia stanowi nie tylko fundament nowoczesnej dydaktyki, ale również klucz do wychowania społeczeństwa opartego na dialogu, akceptacji i wzajemnym szacunku.

Bibliografia

ARMSTRONG, T. (2021). *Neurodiversity in the Classroom: Strength-Based Strategies to Help Students with Special Needs Succeed in School and Life*. ASCD.

- CAST (2018). *Universal Design for Learning Guidelines version 2.2*.
<http://udlguidelines.cast.org>
- DECI, E. L., RYAN, R. M. (2017). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. Guilford Press.
- FLORIAN, L., BLACK-HAWKINS, K. (2011). *Exploring Inclusive Pedagogy*, „British Educational Research Journal”, t. 37, nr 5.
<https://doi.org/10.1080/01411926.2010.501096>
- IMMORDINO-YANG, M. H., DAMASIO, A. (2007). *We Feel, Therefore We Learn: The Relevance of Affective and Social Neuroscience to Education*, „Mind, Brain, and Education”, t. 1, nr 1.
<https://doi.org/10.1111/j.1751-228X.2007.00004.x>
- JENNINGS, P. A. (2019). *The Mindful School: Transforming School Culture through Mindfulness and Compassion*, „Educational Psychologist”.
- JUUL, J. (2019). *Relacje w wychowaniu. Dialog zamiast kontroli*. MiND.
- SIEGEL, D. J. (2020). *The Power of Showing Up: How Parental Presence Shapes Who Our Kids Become and How Their Brains Get Wired*. Ballantine Books.
- TOMLINSON, C. A. (2021). *How to Differentiate Instruction in Academically Diverse Classrooms*. ASCD.
- UNESCO (2020). *Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education*. UNESCO Publishing.

Mgr Aleksandra Slonka

Instytut Pedagogiki

Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Opolskiego

Ul. Oleska 48, 45-052 Opole, Rzeczpospolita Polska

aleksandrajoannaslonka@uni.opole.pl